

KOVÁCS GERGELY

„Valami búzlik Dániában”

Janne Teller *Semmi* című ifjúsági regénye

„Hol a boldogság mostanában?": a *Semmi* társadalmi kontextusa

„Dánia börtön.”

(Shakespeare: *Hamlet*)

A nemzetközi sajtó szerint Dánia a világ legboldogabb országa.¹ Koppenhágában működik a Boldogságkutató Intézet (Institute for Lykkeforsning) is, mely tudományos eszközökkel méri a boldogság társadalmi és személyes feltételeit, küldetésének tekintve, hogy világszerte népszerűsítse a „hygge” alapelveit. „A dánok úgy gondolnak a hyggére, mint az amerikaiak a szabadságra. Ez alapvetően dán jelenség, de a hygge mindenütt megtörténhet.”² Természetesen ez a fajta boldogság sem jár állandó örömezzettel, hiszen „az életben boldogságon és boldogtalanságon is keresztülmegyünk. Vannak előléptetések, leépítések, eljegyzések és szakítások.”³ A boldogságkutatás is megkülönbözteti az időszakos, hedonikus örömezzettől a tartós, eudaimonikus teljességérzetet, melynek legfontosabb eleme, hogy az ember ismeri az élet értelmét, így otthon érzi magát a világban.⁴

Az élet értelmét keresik Janne Teller dán író nő ezredfordulón megjelent ifjúsági regényének szereplői is. A *Semmi*ben egy nyolcadikos osztály huszonegy tagja szembeesül a tanév első napján a tanteremből kivonuló fiú gondolataival: „Semminek sincs értelme. Ezt régóta tudom. Ezért semmit sem érdemes csinálni. Erre most jöttem rá.”⁵ A kamaszok neki akarják minden erejükkel bebizonyítani a Fontos Dolgok Halmának hónapokig gyűjtött és posztmodern műalkotássá váló installációjával, hogy léteznek fontos, értelmes dolgok. Eközben horrorba illő tettekkel hagyják maguk mögött a gyermekkort. Dolgozatomban a *Semmi* elemzésével, társadalmi, filozófiai, pszichológiai háttérének felvázolásával igyekszik segítséget nyújtani a kisregény alaposabb megértéséhez, kijelölni a helyét a magyarországi ifjúsági irodalom kontextusában. Az első rész összehasonlítja a szöveget a *Pál utcai fiúkkal*. A szereplők által hiányolt

¹ *The Happy Danes: Exploring the reasons behind the high levels of happiness in Denmark*, ed. Meik WIKING, Copenhagen, The Happiness Research Institute, 2014, 10.

² Boudicca FOX-LEONARD, *A Lykke life: the six pillars of happiness that keep the whole world smiling*, The Telegraph, 2017. 10. 09. <https://www.telegraph.co.uk/health-fitness/mind/lykke-life-six-pillars-pf-happiness-found-across-globe/> (Letöltés ideje: 2018. szeptember 3.)

³ *Uo.*

⁴ WIKING, *i. m.*, 7.

⁵ Janne TELLER, *Semmi*, ford. WEYER Szilvia, Bp., Scolar, 2011, 7.

és keresett értékek nyomába eredve a Pierre Anthon kijelentéseiben és magatartásában hordozott gondolatok eszmetörténeti hagyományát térképezem fel, miközben Csíkszentmihályi Mihály és szerzőtársai pszichológiai tanulmányainak segítségével elemzem a Fontos Dolgok Halma tárgyainak pszichológiai vetületeit.

*A Fontos Dolgok Grundja: a Semmi és A Pál utcai fiúk
intertextuális kapcsolatai*

„Ami volt, ugyanaz lesz majd, és ami történt,
ugyanaz fog történni, mert nincs semmi új a nap
alatt.”

(Préd 1,9)

Janne Teller regénye többféle irodalmi hagyomány felől is megközelíthető. A világirodalom ifjúsági klasszikusai közül Salinger *Zabhegyező* című regényének tizenhat éves kallódó hőse, Holden Caulfield is depresszióval küzd, és élesen bírálja a társadalom képmutatását, akárcsak Pierre Anthon. Eltér azonban a kommunikációjuk módja: Holden a felnőttek világába tett kirándulása közben hazugságokra épített interakciókat kezdeményez idegenekkel, míg Pierre Anthon a szilvafáról csak osztálytársai felé dobálja a szilvákat és keserű felfedezéseit. William Golding *A legyek ura* című regényében a egyes életkorú fiúcsapatnak felnőtt segítsége nélkül kell életben maradnia egy szélsőséges helyzetben, ahol a csoporthierarchia torzulása gyilkossághoz vezet. Erős kapcsolat fedezhető fel Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regényével is, mely az egyik legtöbb nyelvre lefordított magyar mű, több külföldi iskolában is tananyag.⁶ Cselekménye szintén iskolai környezetből indul: az iskola „[r]észben börtön, részben a tanulás temploma, ahol a serdülők éber idejük mintegy harmadát töltik.”⁷ A cselekmény jelentős fordulatai viszont az iskolán kívüli világban zajlanak, felnőttek ellenőrzése nélkül.

A Pál utcai fiúkat – a *Semmi*re is érvényes meghatározásával – Ozsváth Sándor a „bandaregények” közé sorolta, melyek

elsősorban a kamaszok életével, az iskolával kapcsolatosak, nemes célokért tevékenykedő, harcoló gyerekekről szólnak. Mivel e kor a bandázás kora, a regények kedveltsége összefügg a serdülőtársadalom jellemzőivel: lázasan szervezkednek, társalmasdit játszanak, [mely] ugyan játék, de halálosan komoly, pontosan megfogalmazott célja van, a közösség néha naivnak tűnő

⁶ KOMÁROMI Gabriella, *Elfejtett irodalom: Fejezetek XX. századi ifjúsági prózánk történetéből 1900–1944*, Bp., Móra, 1990, 279.

⁷ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály, Reed LARSON, *Kamasznak lenni: A felnőtté válás útjai*, ford. VÁRADI Péter, Bp., Libri, 2012, 256.

szabályait a gyerekek maguk határozzák meg és tartják be. [...] Polarizáltak az ellentétek, mégpedig egy demokratikus (pl. a Pál utcaiak) és egy diktatórikus (vörösingesek) úton szervezett közösség áll szemben egymással. Rivális banda hiányában pedig a feladat nagysága vagy a kitűzött cél felnőttest is próbára tevő volta készíti a kamasz hősöket küzdelemre.⁸

A Pál utcaiak és a taeringi nyolcadikosok is egy közös célért küzdenek saját szabályaik alapján a náluk erősebbnek tűnő ellenféllel, aki fölényesen lenéz rájuk, ám végül elbukik. A grund fatelepe és a taeringi fűrésztelep egyaránt elhagyott, így a gyerekek közös tevékenységére alkalmas terep. A telepeket meg kell védeni, mindkettő zárható, szabályok – a kiskapu bezárása – vagy számkódos lakat segítségével. Végül a felnőtt társadalom anyagi kényszereinek áldozatává válnak: a grundon bérházat építenek, a fűrésztelepen őrzött Fontos Dolgok Halmát pedig először a média kapja fel, majd egy amerikai múzeum vásárolná meg, ha a tűz nem emésztene fel. Ekkor derül ki, hogy nem a vörösingesek vagy a nihilt árasztó Pierre Anthon a valódi ellenség, hanem az elkerülhetetlen felnőtté válás és a felnőttek világától való félelem.⁹

A gyerekek tevékenységét mindkét regényben a kamaszokra jellemző kettősség jellemzi. Egyre nagyobb fokú önállóságra törekszenek, aminek háttérben koronként eltérő társadalmi folyamatok állnak. Molnár Ferenc 1907-ben írt és az 1880-as években játszódó történetében a társadalom jövődjét alkotó gimnazista fiúk azonosulnak a felnőttek szabályrendszerével. A polgári önszerveződést gyakorolják egyrészt groteszk-komikus módon az értelmetlen célú gittegylettel, másrészt hősiessen-magasztosan a grund megvédésére alakított katonai jellegű szerveződéssel. A felnőtteket képviselő Rácz tanár úr egyértelműen tiltja a felügyelet nélküli egyesületet, míg Geréb apja annyira kényes fia jó hírére, hogy még a grundra is elmegy tisztázni azt.¹⁰ Az árulás motívuma a *Semmiben* egy személyben kötődik tanárhoz és szülőhöz. Miután Henrik ellopja a kigyót, apja – a biológiai tanár – bent tartja az egész osztályt, kivéve Henriket, mert „biztosra vette, hogy a fiacskája ártatlan”.¹¹ Érdekes párhuzam még Csele, a gigerli és a piperkőc Werner személyisége. Közösségi jelképként mindkét helyen kiemelt szerepet kap a zászló: a grund saját zászlaját Áts Feri rabolja el; a *Dannebrogot*, melyet önálló legenda emel a szakrális tárgyak sorába, a tulajdonosa szolgáltatja be a Fontos Dolgok Halmára.¹²

⁸ OZSVÁTH Sándor, *Helyzetjelentés az ifjúsági irodalomról*, Alföld, 1988/12, 90.

⁹ Galuska László Pál elemzésében három műfaji megközelítésben – nevelődési regény, bandaregény és eposzi méretű kalandok kontextusában – hasonlítja össze *A Pál utcai fiúk* jellemzőit két-két ifjúsági klasszszikkussal. Az ő a szempontjai megfeleltethetőek a *Semmi* és *A Pál utcai fiúk* párhuzamában és eltéréseiben is. (A szempontjai alapján készült táblázat mellékletként olvasható.) GALUSKA László Pál, *A Pál utcai fiúk elemzésének kérdései a magyar gyermekirodalmi kutatásban*, Elektronikus Könyv és Nevelés, http://www.tanszertar.hu/eken/2008_03/glp_0803.htm (Letöltés ideje: 2018. szeptember 16.)

¹⁰ MOLNÁR Ferenc, *A Pál utcai fiúk*, Bp., Ikon, 1994, 108.

¹¹ TELLER, *i. m.*, 33.

¹² *Uo.*, 45.

A 2000-ben írt dán regényben egy szabad társadalomban útjukat kereső tizenévesek gyenge felnőtt ellenőrzés mellett zajló kalandjait látjuk. Az ellopott kígyó miatt számomra kéri, majd a tetteik napfényre kerülése után szobafogságra ítélik őket, de a Fontos Dolgok Halmát hírértékkel bíró jelenségként kezelő média ítélete enyhíti a szigort. Ennél szigorúbb büntetés csak vallási okokból jár Hussainnak (komoly verés) és ájtatos Kajnak (hosszabb szobafogság). Mindkét műben halálos áldozattal jár a harc. Sem Nemecek, sem Pierre Anthon halála nem köthető egyetlen elkövetőhöz, ám egyértelmű a többiek felelőssége: Nemeceket hideg vízben fürdették meg, Pierre Anthont meglincselték. Mindketten hosszabb időt töltöttek egy fa ágain, egyfajta erkölcsi, illetve szellemi fölényt jelképezve. Mindkét haláleset hozzájárul a többi tizenéves gyermekkorának lezárásához.

A két regény hasonló szintéren játszódik. A kamaszok a civilizáció rendjét képviselő iskolán kívül találják meg saját helyüket. A pesti iskola ablakából már a regény első bekezdésében beszűrődnek a külvilág harsány hangjai – verkli, lóvasút –, odabent viszont a tanár megszólalását háromszor is „halálos csend” kíséri.¹³ A dán kisváros iskolájában éppen fordítva: Sophie-t az igazgató „úgy leszidta, hogy még az udvarra is lehallatszott”.¹⁴ A szabadabb légkörben gyengébb a tanári tekintély: „Eskildsen tanár úr [...] begurult, és csöndre intett bennünket. Egy pillanatra elcsitultunk, aztán rövid idő múltán megint kezdődött a sutyorlás.”¹⁵ A felsőbbsséggel való összeütközés leírása nemcsak részletezésében tér el a két regényben, hanem az eset súlyához méltó tanári hozzáállásban is. „Rácz tanár úr elfojtotta a mosolygását”¹⁶ a gittegylet kicsinyes ügyében feltett szigorú kérdései közben, míg „Eskildsen tanár úr harmincnyolc perces erkölcsi szónoklata után a katedrára csapva azt üvöltötte, hogy hát *mi a fenét akartatok ezzel*”. Sophie ekkor mondja ki a regény egyik kulcsmondatát, kiegészítve egy közhellyel: „Az élet értelmét kerestük. [...] Az iskolában semmi ilyesmit nem tanítottak. Így magunknak kellett utánajárni.”¹⁷ Rácz tanár úr könnyen mosolygott, hiszen láthatta, hogy fiai elsajátították a dualizmus korának polgári értékrendjét és mintáit, sőt a grundon a hazaszeretet iskolában is hirdetett ideológiáját gyakorolták. A dán iskolások azonban nemcsak az iskolában tanított anyagot nem tudják alkalmazni, hanem minden egyéb értéket megkérdőjeleznek. Ha elfogadjuk azt a sokak által személyesen megélt és kutatások által is alátámasztott felvetést, hogy „az iskola a fiatalok elidegenedésének egyik legerőteljesebb forrása”, nem csodálkozunk azon, hogy a regénybeli diákok az iskolát entropikus élményként élik át.¹⁸

Csíkszentmihályi Mihály több tanulmányában alkalmazza a pszichikus entrópia természettudományokból kölcsönzött fogalmát a „rossz hangulatok, a passzivitás, a

¹³ MOLNÁR, *i. m.*, 4, 56, 109.

¹⁴ TELLER, *i. m.*, 121.

¹⁵ *Uo.*, 78.

¹⁶ MOLNÁR, *i. m.*, 62.

¹⁷ TELLER, *i. m.*, 121. (kiemelés az eredetiben)

¹⁸ CSÍKSZENTMIHÁLYI, LARSON, *i. m.*, 258.

motiválatlanság és a szétszórt figyelem” négy dimenziójának együttes megnevezésére a lelki energiavesztés metaforájaként. Az információelméletben is használt fogalom „az információt szállító vagy fogadó mintázat zavarára vonatkozik, ami pedig információvesztéshez vezet. Pszichikus entrópia alatt a tudat egymással konfliktusban álló információtartalmait értjük, amelyek csökkentik a személy munkaképességét és kellemetlen élményekkel járnak”.¹⁹ Ezzel szemben a pszichikus negentrópia az az állapot, melyben „az adott személy egésznek érzi magát, és cselekvéseit világos tudat, elkötelezettség és lelkesedés jellemzi”.²⁰ Érdeemes megvizsgálni, milyen cselekedetekkel igyekeznek a gyerekek elérni a negentrópiát, azaz a tudat optimális állapotát.

Mindkét mű idézi az iskolaregények hagyományát, ám a cselekményben az entrópiát erősítő iskola csupán viszonyítási pontként, a felnőtt világ szabályait közvetítő terepként jelenik meg, míg az egyéb terek izgalmassá teszik a tizenévesek hétköznapjait, együttműködésre motiválva őket, így erőteljesebben hozzájárulva a személyiségfejlődésükhöz. A tizenévesek gyermekkorból a felnőttkorba vezető útja ellentmondásos szélsőségek között feszül. A bezárkózás és a nyitás, az elkülönülés és a közösség iránti vágy olyan helyeken teljesebben ki, amelyek mentesek a felnőtt ellenőrzésétől, ám a csoport szabályaitól, elvárásaitól nem.

A grund és a fűrésztelep zárható és bezárando helyek, a zártság ellenére a szabadság érzetét keltik, önálló szabályok érvényesek a területükön. Akárcsak a tizenévesek életkori sajátosságai, átmenetiek, éppen azért elhanyagoltak: építkezést terveznek a helyükön. Már az első leírások előrevetítik végességüket: „[m]ost már a grundon is nagy, négyemeletes ház szomorkodik, tele lakóval [...]”;²¹ „A fűrésztelep üresen állt, s azt tervezték, hogy lebontják, és sportcsarnok épül a helyére.”²² A pusztaromantikát idéző leírásban a „pesti gyerekek ez az alföldje, a rónája, a síksága. Ez jelenti számára a végtelenséget és a szabadságot. Egy darabka föld, melyet egyik oldaláról dűledező palánk határol [...]”.²³ A fiúk bevonják játékaikba a farakásokat, építik, alakítják azokat. Gondjukba veszik és céljaiknak megfelelően átrendezik a teret, belakják azt. A még elhagyatottabb régi taeringi fűrésztelep a gyermekek által megélt entrópia jelképeként is értelmezhető. „Betört ablakok és lyukak a mennyezeten, de azért még egyben volt, nekünk meg éppen ilyen hely kellett.”²⁴ Négy hónappal később pedig a rendtelenség sajátos rendezettségé alakul át, a fűrésztelep a használat közben önálló univerzummá válik. „A fatuskók között [...] valódi fűrészpordombok és -hegygerincek keletkeztek. A pókok sem gondolták szükségesnek visszafogni magukat [...]. Sőt, mintha mi csak növeltük volna a zsákmányszerzés esélyeit [...]”.²⁵ Ezzel szemben a

¹⁹ *Uo.*, 39.

²⁰ *Uo.*, 43.

²¹ MOLNÁR, *i. m.*, 16.

²² TELLER, *i. m.*, 30.

²³ MOLNÁR, *i. m.*, 16.

²⁴ TELLER, *i. m.*, 30.

²⁵ *Uo.*, 109.

grund látszatra alig változik, csak a gyermeki fantázia kelti életre – „az erdő, a sziklás hegyvidék, szóval mindennap az volt, amivé éppen aznap kinevezték”.²⁶

A Michel Foucault által heterotópiaként meghatározott, a külső tértől elhatárolt, sajátos funkciót betöltő „válságheterotópiák” ezek, melyek „privilegizált vagy szent helyek azok számára fenntartva, akik a társadalom viszonylatában és az életüket övező emberi közegben valamilyen válsághelyzetbe kerültek. Serdülőkorúak [...]”²⁷ – kezdi a listát Foucault. Az elszigetelt fizikai környezetben valóban önálló szabályrendszer irányítja a gyerekek külső ellenséggel vagy belső bizonytalanságukkal vívott harcát.

Mindkét regény legfontosabb kérdése az, hogyan tudják a tizenévesek magukévá tenni a felnőtt világ értékrendjét. A 19. században a heroikus eszmények követése mellett a polgári önszerveződés paródiáját játsszák el a fiúk, felkészülve felnőtt életükre. Ők az imitáció segítségével tanulnak, az ő világukban csekély a lázadás lehetősége és igénye. Talán csak az agresszív vörösingések és vezetőjük, Áts Feri lázadnak a rend ellen, akiről „híre járt, hogy kicsapták a reáliskolából”.²⁸ Még a vörösingések támadását is gyermeki cél határozza meg: „Nekünk labdaterület kell és punktum!”²⁹ Főhadiszállásuk, az éjjel használt Fűvészkert jellemzői eltérnek a grund pusztaságától, inkább a dzsungelt, a vadont idézik, összetettebb, bonyolultabb jelentéseket sugallnak. Foucault is kiemeli, hogy a kert „a nyugati kultúrában nagyon mély, egymásra rétegződő jelentéseket hordoz”.³⁰ A fűvészkerti kalandok is éjjel zajlanak, amely időszak az álmok, a tudattalan felszabadulásának ideje. A taeringi éjszakai bűncselekmények – Elise kisöccse koporsója és a feszület ellopása – helyszínei is szoros kapcsolatban állnak a tapasztalati valóságon túli, transzcendens világgal. Foucault ezeket a tereket is kiemeli: a modern településszerkezet határára került temetőket és a pszichiátriai klinikákat,³¹ ahová végül Sophie kerül, és „ahol a hozzá hasonlókat megvédik önmaguktól”.³²

A *Semmi* világának alaposabb megértéséhez komoly segítséget nyújt a már idézett 1984-es tanulmány, mely 75 chicagói középiskolás mindennapos élményeit vizsgálta, elsősorban a kamaszok által átélt élmények intenzitásának mérésével. A *Kamaszoknak lenni* című kötetben Csíkszentmihályi Mihály és Reed Larson a tizenévesek életének számtalan aspektusára kitért. Bár a vizsgált környezet a maitól már jelentősen eltér, a *Semmi* környezetéhez hasonlít. Egy évtized választja el őket, az amerikai és dán jóléti társadalom között is sok a hasonlóság. A *Semmi* cselekménye 1992-ben játszódik, az internet és az okostelefonok előtti korszakban, így a regényben a gyerekek

²⁶ MOLNÁR, *i. m.*, 17–18.

²⁷ Michel FOUCAULT, *Eltérő terek*, ford. SUTYÁK Tibor = M. F., *Nyelv a végtelenhez: Tanulmányok, előadások, beszélgetések*, Debrecen, Latin Betűk, 1999, 150–156.

²⁸ MOLNÁR, *i. m.*, 33.

²⁹ *Uo.*, 45.

³⁰ FOUCAULT, *i. m.*, 152.

³¹ *Uo.*, 151–152.

³² TELLER, *i. m.*, 170.

kommunikációjára kizárólag a személyes interakció jellemző. Taeringben szinte nincs bűnözés. A gyerekek szabadon mozoghatnak éjjel is, nem fordul elő utalás alkoholizmusra, bulizásra, kábítószer-használatra, a bűncselekményeket éppen a gyerekek követik vagy szenvedik el: kegyeletsértést, lopást, rongálást, családon belüli erőszakot (Hussain esetében). Ezek következményei sem büntetőjogi jellegűek. Nem használnak autót, nem fogyasztanak alkoholt, alig látunk családi interakciót – csak hallunk a szülőkről. Az osztálytársak zárt közösségének nincs kapcsolata külső barátokkal, még az évfolyam másik osztálya is ellenségesen jelenik meg.

Egy helyen azt sugallja az elbeszélő a gyermeki énközpontú világfelfogást idézve, hogy még a természet változása is nekik kedvez: „Úgy tűnt, mintha direkt a mi kedvünkért késlekedett volna a tavasz [...]. Mi a 8/a-ban nem igazán tudtuk értékelni ezt.”³³ A regény világa a média beavatkozásával együtt is laboratóriumi kísérleti körülményeket idéző, zárt közeg, a cselekmény példázatoságát hangsúlyozva. Nehezen hihető, hogy a valóságban tanári vagy szülői beavatkozás nélkül zajlana egy hasonló eseménysor. Az elbeszélő is a zárt csoport tagja, és csak az utolsó fejezetből derül ki, hogy nyolc évvel a történetek után reflektál az eseményekre.³⁴ Az ifjúsági regényekre jellemző zárt-ság eredményeként a 8/a társadalmá egyfajta kicsinyítő tükörként mutatja meg a felnőttekben – a nyolc évvel idősebb elbeszélőben is – meglévő ontológiai bizonytalanságot.

A tágabb társadalmi perspektívát biztosítja a háttérben az iskola távoli kontrollja, melynek intézménye – *A Pál utcai fiúk*hoz hasonlóan – a szülők háttérbe szorulása miatt a családnál erősebben képviseli a valóságot. A Pierre Anthon által elutasított világot éppen ez az intézmény testesíti meg legjobban a gyerekek számára. „Az iskolától elvárják, hogy mérsékeljék a diákok elhajlásait, gondolataikat, a viselkedésüket pedig szűk és merev korlátok közé szorítsák be.”³⁵ Ennek érdekében a diákok folyamatosan negatív visszajelzéseket kapnak. A szakirodalom szerint a kortársakkal, barátokkal kialakított interakciók célja ellentétes a tantermi helyzetekkel. „A baráti körben a serdülők legfontosabb feladata annak elsajátítása, hogyan húzzák meg saját viselkedésük korlátait, és hogyan adjanak negatív visszajelzést úgy, hogy közben továbbra is jól érezzék magukat.”³⁶ A kamaszok kommunikációjában a kötekedés a hasonló problémákkal küzdő kortársakkal, a beszélgetés, a viccelődés sajátos funkciója önmaguk alaposabb megismerése, hozzájárulva a személyiségfejlődéshez és kiegészítve az iskolai és a családi elvárásokat.

Nem csak közhely, hogy a baráti társaság rossz hatással lehet a serdülőkre. A felnőtt szerepbe még nem szocializálódott kortársak nem ítélik el, ha valaki nem a felnőtt rendszer követelményeinek megfelelően viselkedik, így „a tizenévesek csoportjai gyorsan felvehetnek deviáns viselkedési formákat”.³⁷ Ilyenkor a kamaszok társadalmi

³³ *Uo.*, 147–148.

³⁴ *Uo.*, 170.

³⁵ CSÍKSZENTMIHÁLYI, LARSON, *i. m.*, 256.

³⁶ *Uo.*, 279.

³⁷ *Uo.*, 225.

kontroll híján szabadnak érzik magukat, ám a teljes szabadság csak látszólagos. Valójában ösztönös késztetések vagy a kortárs csoport normái határozzák meg a viselkedésüket. Gyakran a társadalom karneváli rítusokban teremti meg a lehetőséget a határélmények megélésére, mert akár hasznos is lehet a szabályok átmeneti felfüggesztése, és „a kollektív izgalmi állapot elszemélytelenítő hatása meg tudja újítani az egyén elkötelezettségét a társadalom egészével szemben”.³⁸ A dán iskolások későbbi életéről semmit sem tudunk, csak Sophie esetében utal rá az elbeszélő, hogy neki gondot okozott a beilleszkedés a társadalomba.

A Pál utcaiak győzelme az önkívületből erőt merítő Nemecek Ernőn múlik, aki Áts Ferit „annak rendje és módja szerint földhöz teremtette”.³⁹ A taeringi gyerekek utolsó, elkeseredett tette az, hogy a fűrésztelepre belépő Pierre Anthon verik agyon. Az addigra már lelkiileg összeomlott – vagyis a leggyengébb – „Sophie esett neki elsőként”, majd sorra mindenki, „nagy felfordulás volt”.⁴⁰ A grundon „ebben a pillanatban minden rend felbomlott a vörösingesek között. Mintha a fejüket vágták volna le”.⁴¹ A káosz ezekben a pillanatnyi krízishelyzetekben éri el a tetőpontját, és Molnár Ferenc szövege az összevetésben rávilágít a *Semmi* legnagyobb ellentmondására: a taeringi kamaszok minden addigi tettét Pierre Anthon irányította, és amikor az ő meggyőzése érdekében tett összes fáradozásuk értelmetlenné válik, őt áldozzák fel bűnbakként. Miatta keresték az élet értelmét, ő pedig a már az elkeseredett verekedést félbeszakító csapatnak mind szavaival, mind teátrális gesztusaival a keresés és az élet értelmetlenségét üzeni: „csóválta a fejét”, a „fűrészpörba köpött”, „gúnyosan felkacagott”,⁴² miközben az összehordott dolgok pénzre váltott értékén gúnyolódott.

Molnár Ferenc gyerek szereplői egységesen, kétely nélkül ugyanazt az erkölcsi értékrendet vallják. Még Áts Feri is elismeri a leggyengébbnek tartott Nemecek bátorságát, amikor az határozottan lép fel velük szemben, „mintha olyan erős volna, hogy el tudná páholni ezt az egész társaságot”.⁴³ A kétféle áldozat közötti különbség ebben az elismerésben rejlik. A közös eszmények egy megingathatatlan és megkérdőjelezhetetlen (vagy annak tűnő) erkölcsi rendre épülnek, amelyet a felnőtt társadalom és az iskola is képvisel. Nemecek Ernő hősként hal meg, mert halála az értékrend cselekvő vállalásából következik. Pierre Anthon passzivitása a szabadságra és a tevékenységre, munkára – a protestáns etikára – épülő nyugati jóléti, fogyasztói társadalom értékrendjének tagadásából következik – „semmit sem érdemes csinálni” –, amit a többiek nem tudnak hatékonyan cáfolni, hiszen nem a megfelelő módszert választják. Nem a cselekedeteikkel bizonyítanak, hanem az életmódjukhoz kapcsolódó jelképeket adják fel, megszüntetve velük az addigi aktív kapcsolatot.

³⁸ *Uo.*, 223.

³⁹ MOLNÁR, *i. m.*, 144.

⁴⁰ TELLER, *i. m.*, 162.

⁴¹ MOLNÁR, *i. m.*, 145.

⁴² TELLER, *i. m.*, 158.

⁴³ MOLNÁR, *i. m.*, 81.

Tárgyaink tükrében: A Fontos Dolgok Halma

„A semmi ágán ül szívem...”
(József Attila: *Reménytelenül*)

Csíkszentmihályi Mihály és Eugene Rochberg Halton amerikai családok és az általuk birtokolt és használt tárgyak pszichikus kapcsolatát kutatta. Arra igyekeztek rájönni, milyen tárgyak szereznek örömet gazdáiknak, azaz mely dolgok váltanak ki bennük negentropikus élményeket. A *Semmi* szereplőinek gyűjtőmunkája is erre irányul. A kutatók a személyiség – a szelf – megismerésének folyamatát a szelf művelése, vagyis „célirányos önkontrolljának és önértelmezési folyamatainak” nézőpontjából vizsgálták.⁴⁴ „A művelés pszichikus tevékenység, ami kizárólag azért lehetséges, mert az ember képes figyelmének szelektív összpontosítására bizonyos célok érdekében.”⁴⁵ A figyelem egyfajta pszichikus energia, mely a társas rendszerek alapját is biztosítja, melyek „céljaik szervezetét a figyelemnek köszönhetik, a célok pedig strukturálják a tagok figyelmét, formálják a rendszer tagjainak szelfjét”. A szocializáció során pedig ez a strukturált figyelem „biztosítja a társas rendszerek fennmaradását”.⁴⁶ Ahogyan a felnőtt elidegenedik a munkájától, mert nem látja az eredményét, és ezért elveszíti a pszichikus energiája feletti ellenőrzést, ugyanúgy a diákok is elveszítik kontrollt az osztályteremben, így a pszichikus entrópia növekszik. Társadalmi szinten pedig „akkor áll fenn az entrópia, ha az emberek szándékai ütköznek egymással, [...] ha ugyanazt az információt egyesek pozitív, mások negatív visszajelzésként értékelik; és ha egyesek pszichikusenergia-befektetése mások számára megnehezíti egy rendezett állapot elérését”.⁴⁷ Ez a konfliktus Pierre Anthon és az osztály között zajlik. Az összegyűjtött „fontos dolgok” Pierre Anthon szemében nemcsak azért nem képviselnek értéket, mert ő következetesen tagad minden értéket, vagy mert nem veszi észre jelképes értelmüket, hanem mert azazal, hogy tulajdonosuk odaadta, megszűnt a szelf és a tárgy közötti intim kapcsolat. A csoport elfecsérelte a gyűjtésre fordított időt és fáradságot, feleslegesen kockáztattak, vagyis a pszichikus energia elveszett, és bekövetkezett az entrópia.

Az entrópia hátterében meghúzódó értékrendi válságra is kínál magyarázatot Csíkszentmihályiéék tanulmánya. A hagyományos emberi közösségek által egységesen elfogadott kozmosz a „modern tudat gyakorlati hatásaként elszemélytelenedett”, „az objektív világ elszakad az egyéntől, és az élet mint a művelés folyamata helyére az élet olyan felfogása tolakszik, amely azt pusztán technikaként érti”, így elveszítjük a tárgyak fölötti pszichikus uralmat, és azok fölübénk kerekednek.⁴⁸ Pedig alapvetően kézzel

⁴⁴ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály, Eugene R. HALTON, *Tárgyaink tükrében: Az vagy, amit birtokolsz*, ford. BOZAI Ágota, Bp., Libri, 2011, 26.

⁴⁵ *Uo.*, 27.

⁴⁶ *Uo.*, 31.

⁴⁷ *Uo.*, 35.

⁴⁸ *Uo.*, 37.

fogható, de önmaguknál – használati vagy eszmei értéküknél – jóval összetettebb tartalmakat, vagyis szimbolikus jelentést hordozó objektumok vesznek minket körül.

A *Semmi* szereplői a Fontos Dolgok összegyűjtését alacsony vagy semmilyen formalmi értékkel nem bíró, ám kiemelkedő jelképi értelemmel rendelkező tárgyakkal kezdik, melyek mind a múltat idézik. Elise hat éves korából való, leharapott fejű babája a maga mögött hagyott kisgyermekkorra utal, Kaj szakadt, hiányos zsoldároskönyve az egyházi hagyományokra. Rikke-Ursula rózsaszín gyöngyházfésűje az öt egyedivé tévő hat kék copf miatt lett a múlté, Jan-Johan használhatatlan Beatles-kazettája is visszafelé mutat az időben, viszont előremutat a cselekményben. Másfelől mind a négy tárgy előrevetíti a későbbi áldozatokat. A városban folytatott gyűjtésben is „az öregek voltak a legjobb fejek”.⁴⁹ Nosztalgikus adományaik – csorbult porcelánkutyák, rég halott szülei fényképe, rég felnőtt gyerekek játékaik, szeretett és agyonhordott ruhadarabok, rózsza egy esküvői csokorból – szintén a múltjuk boldog időszakait idézik fel, a jelzők pedig a boldog időszak elmúltát. Még a rózsza is a válást idézi fel, miközben egy asszociációval a gyerekek jelen helyzetére irányítja a figyelmet: „sokunk szülei elváltak, ha ugyan valaha összeházasodtak”.⁵⁰ Az adományok jellege tükrözi az életkori preferenciákat. Csíkszentmihályiékat kutatásában is erősebben kötődtek a fényképekhez az idős emberek, akik gyakran helyeztek a fontossági sorrend első helyére egy-egy családi fényképet, pótolhatatlannak nevezve azokat, mivel „szinte misztikus” azonosítás alakulhat ki „a kép és a néhai személy között”, így a fényképek az ősök tiszteletének modern kori képviselőivé váltak.⁵¹ A többi emlékként kezelt tárgy is a tulajdonosa hajdani és jelenbeli énje közötti kapcsolat miatt fontos. Természetesen mindegyik családi kapcsolatokra utal.

A családi körből éppen kiszakadni készülő kamaszok számára nem elég bizonyító erejűek a múltbeli személyiségekre és az azokkal való kapcsolatra visszamutató „filléres emlékek”, melyekből akár iskolai tablót is készíthetnének. Hamar rájönnek, hogy a „csak úgy kell csinálnunk, »mintha«”⁵² sem meggyőző, és elkezdődik a kihívásjellegű, a jelentős tárgyakat egymástól követelő játék első köre, melynek egy szabályát mondják csak ki: „az kerüljön a halomra, ami a legeslegtöbbet jelent a számunkra”.⁵³ Az első négy dolog elsősorban játékszer. Dennis szerepjátékos könyvsorozata, Sebastian horgásbotja, Richard fekete focilabdája, Laura afrikai papagájos fülbevalója többirányú, de a későbbiekhez képest egynemű szimbolikus jelentéseket hordozva válhattak fontossá. A labda az egyik legegyszerűbb és legsokoldalúbb játék. „Ha a labda a gyerek szándéka szerint mozog, a gyerek szelfje megerősítést kap és erősödik.” Még felnőtt férfiak is „a köré a képességük köré építik a szelfjüket, hogy képesek kontrollálni a

⁴⁹ TELLER, *i. m.*, 32.

⁵⁰ *Uo.*

⁵¹ CSÍKSZENTMIHÁLYI, HALTON, *i. m.*, 110–113.

⁵² TELLER, *i. m.*, 31.

⁵³ *Uo.*, 34.

labda röppályáját”.⁵⁴ A tárgyak ugyanis az objektív világnak olyan elemei, amelyeket az ember befolyása alá tud vonni, ezzel kialakítva vagy erősítve személyiségjegyeit. A játékbaba például a gondoskodás szerepét erősíti a kislányokban. A szerepjáték a fantázia aktivitását, a horgászbót a természeti környezet feletti uralmat, az afrikai papagájos fülbevaló a földrajzi távolságot is jelképezi. Emellett a játékszerek „az élet későbbi szakaszaiban más »szabadidős« tevékenységek szimbólumává válhatnak”.⁵⁵ Az ezután gyűjtött dolgok egyre távolodnak a gyermeki igényektől, és egyre összetettebb szimbolikával bírnak, tulajdonképpen a felnőtté válás lehetséges lépéseit is láthatjuk bennük. (S ekképp a *Semmi* a nevelődési regény emlékezetét is felidézi.)

Az eredménytelennek ítélt gyűjtés addigi irányát Gerda változtatja meg, kijelölve Agnes sokáig áhított zöld szandálját, visszafordíthatatlanná téve a folyamatot. „Már azelőtt meg kellett volna állnunk [...]. Mostanra valahogy túl késő lett.”⁵⁶ Agnes a kamaszlányok közötti rivalizálás és a bosszú motívumaival teszi személyesebbé a gyűjtést. Ő az egyetlen, aki ugyanattól a személytől követeli a tárgyat, aki tőle kérte. Három napjába telik megismernie Gerdát és gyenge pontját, mire rájön, hogy az elvált apánál tartott hörcsög elvesztése fog neki legjobban fájni. Ettől kezdve a fontos dolog értékét az annak elvesztése miatt érzett fájdalom határozza meg. A kamaszok itt igényelnék egy tapasztaltabb személy irányítását, aki felhívna a figyelmüket arra, hogy a bizonyításhoz nem szükséges a számukra biztonságot, függetlenséget, örömet – negentropikus élményt – nyújtó dologtól megválniuk.

Maiken a csillagvizsgáló felszerelést szolgáltatja be, jelképes kapcsolatát az univerzummal. Frederik a kertjükben ünnepélyesen lobogó dán zászlót, a hazaszeretet egyezményes jelképét. A piperkőc Werner a legszemélyesebb érzéseit tartalmazó naplóját. A koreai származású Anna-Li az örökbefogadási igazolványát, vagyis jelképesen az őt befogadó családot. A kis Ingrid az új mankóját, amely testi fogyatékoságában jelent neki némileg könnyebb mozgást. Dagadt Henrik a formalinban tárolt kígyót, a biológiaszertár rémét, mellyel egyrészt a zsigeri rettenést kell legyőznie, másrészt saját apját is, aki ezért rajta kívül mindenki mást megbüntet. Ole bokszesztyűje a férfias sport, a szabályozott agresszió kelléke.

A reakciók eltérőek, mindenki személyiségéből eredően másképp fejezi ki a veszteség fölötti fájdalmát. „Dennis kiabált [...]. Nagyon felhúzta magát.”⁵⁷ Agnes otthon a sufniiban elhatározta, hogy „Gerda még megfizet ezért”.⁵⁸ „Gerda sírt [...], és azt vágta a fejemhez, hogy én vagyok a legundorítóbb alak, akit valaha ismert.”⁵⁹ „Frederik mintha összezsugorodott volna, miközben egyre vörösebb lett a feje, melyet közben

⁵⁴ CSÍKSZENTMIHÁLYI, HALTON, *i. m.*, 142.

⁵⁵ *Uo.*

⁵⁶ TELLER, *i. m.*, 34.

⁵⁷ *Uo.*, 33.

⁵⁸ *Uo.*, 36.

⁵⁹ *Uo.*, 39.

energikusan rázott.”⁶⁰ „Piperkőc Werner tiltakozott, hogy *jaj ne, ugyan már, és ez lehetetlen* [...], orrhagon és kissé leereszkedően kijelentette, hogy a naplójával a Fontos Dolgok Halma új *niveau*-t ért el.”⁶¹ Anna-Li, aki „sosem szolt egy szót sem, csak pislogott [...]. Most sem választott.”⁶²

Az utolsó személyes tulajdonú és a többi eszökhöz képest későn sorra kerülő tárgy nagy Hans neonsárga biciklije, mely szintén a testi erő kiterjesztése, és fontossá válik az összeomlás felé vezető úton. „Ha tudtuk volna...”⁶³ – előlegezi meg az elbeszélő a nem különösebben nagy ötletből következő, már nem tárgyi jellegű értéket: Sophie szüzességét. A követelések utolsó szakaszában ugyanis sorra kerülnek azok, akik haszontalan apróságokkal indították a gyűjtést. Elise halott kisöccse nemcsak a halállal való szembenézés, hanem a családi kötelek feszültségét is idézi, az ájtatos Kajhoz kapcsolódó feszület – Hussain imaszönyegével együtt – a vallásgyakorlás eszköze, Rikke-Ursula hat kék hajfonata az önálló útját kereső nőiesség, a gitárosként vezetővé vált Jan-Johan – legutoljára sorra kerülő – mutatóujja a tekintélyt is szerző szereplés és a férfiaság jelképe is. Ebben a sorban az irányítást észrevétlenül átvevő Sophie áldozata túl korai és méltatlan volta miatt vezet a beszélő nevet viselő lány mentális integritásának elvesztéséhez. A láncreakciószerű folyamaton belül is látunk motívikus ismétlődést. Hussain imaszönye vezet Sophie szüzességéig, ahogyan a Krisztus-szobor miatt követeli Kaj – az evangéliumi Salomé idézö elszántsággal – a temetőből melléjük szegődött kutya fejét, melyet szép Rosa vág le.

Az elbeszélés ritmusa a szerint változik, mekkora erőfeszítéssel jár a közösségnek, hogy a soron következő dolgot megszerezzék. Elise kisöccse koporsójának és a templomi feszületnek a megszerzését komoly előkészület előzi meg, és még komolyabb félelem kíséri. Agnes előre megjelölt kártyáival, melyekkel kisorsolják a temetői csapatot, felvetődik az a narratológiai lehetőség, hogy az elbeszélő befolyásolhatja a cselekmény alakulását, ám ő sem tud változtatni a sorson, hűséges krónikásként számol be mindentről. Még az elbeszélő temetői jelenléte sem lenne elengedhetetlen az ott zajló események leírásához, hiszen a feszület ellopását Rikke-Ursula meséli el neki másnap. Mindkét alkalommal közösen győzik le félelmüket, emellett mindkettőhöz szorosan kapcsolódik a temetőben elhunyt gazdáját hűségesen váró öreg kutya, Hamupipőke, aki követi a koporsót a fűrésztelepre, majd megugatja Krisztust – „azt hiszi, hogy Jézus vette el tőle a gazdáját”⁶⁴

⁶⁰ *Uo.*, 44.

⁶¹ *Uo.*, 47. (kiemelés az eredetiben)

⁶² *Uo.*

⁶³ *Uo.*, 85.

⁶⁴ *Uo.*, 97.

„*Ki a tagadás ősi szelleme*”: Pierre Anthon, a cinikus kísértő

„Mindnyájan a semmiből jövünk,
és visszamegyünk a nagy büdös semmibe.”

(Örkény István: *Információ*)

Csíkszentmihályi Mihály a „flow-nak” – magyarul „áramlatnak” – nevezett jelenség eléréséhez a személy által végzett tevékenységben való teljes elmerülést, feloldódást találja alkalmasnak. Főművében először az én és a világ között zajló konfliktust mutatja be érzékletesen, de erősen sarkítva. Csíkszentmihályi kijelentései Pierre Anthon szilvafáról kinyilatkoztatott mondataival vethetőek össze: „A múltban működő pajzsok – a rend, melyet a vallásosság, a hazaszeretet, az etnikai hagyományok és a társadalmi hovatartozás alkottak – nem hatásosak többé [...], sodródó faágak vagyunk a folyóban, amely ki tudja, hová rohan velünk. A tömegekben évről évre erősödik a világegyetem káoszának gondolata.”⁶⁵

A *Semmi* szereplői részben az itt felsorolt múltbéli pajzsokat veszik elő Pierre Anthonnal vívott harcukban. Ezek hatástalanok, mert a felidézett káosz erősebb Pierre Anthonnál. Miből nyeri erejét ez a kiábrándult tizenéves? Honnan veszi a többiek felé hangoztatott gondolatait? A létezéssel és a léttel kapcsolatos félelmeinkkel, szorongásainkkal foglalkoztak elsősorban az egzisztencialista filozófusok. Az egzisztencialisták első nagy alakja és példaképe a szintén dán Søren Kierkegaard, aki egy rövid írásában, a *Váltógazdálkodás*ban arról ír erős iróniával, hogy „milyen veszélyes az unalom a gyerekekre nézve. Amíg szórakoznak, addig illedelmesek, és azt a legszigorúbb értelemben elmondhatjuk, hiszen ha néha mégis féktelenek lesznek a játékban, akkor ez tulajdonképpen azért van, mert kezdenek unatkozni.”⁶⁶ Ha ez a bevezetőként felvetett mondat a féktelenné váló gyűjtést juttatja eszünkbe, a későbbi érvelés inkább Pierre Anthon ördögi oldalára világít rá. „Teljesen igaz a latin közmondás: »otium est pulvinar diaboli«, vagyis »a semmittevés az ördög vánkosa«. De az ördögnek nincs ideje erre a vánkosra hajtani a fejét, ha az ember nem unatkozik. Ha egyesek mégis azt hiszik, hogy az ember meghatározása a munka, akkor a semmittevés és a munka szembeállítása helyes. Én azt tételezem fel, hogy az ember meghatározása a szórakozás; ezért szembeállításom nem kevésbé helyes.”⁶⁷ A protestáns etika által elítélt semmittevés lett Pierre Anthon fő tevékenysége: „Az eget szemlélem, és gyakorlom a semmittevést.”⁶⁸ Kierkegaard szerint „óvakodjunk a barátságtól”, „soha ne menjünk bele házasságba. A házások örök szerelmet ígérnek egymásnak. [...] Rövid idő múlva először az egyik fél veszi észre, hogy valami nincs rendben; erre a másik fél

⁶⁵ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály, *Flow – Az áramlat: A tökéletes élmény pszichológiája*, ford. LEGÉNDYNE SZABÓ Edit, Bp., Akadémiai, 2010, 32.

⁶⁶ SØREN KIERKEGAARD, *Váltógazdálkodás: Egy társadalmi okosságtan kísérlete* = S. K., *Vagy-vagy*, ford. DANI Tivadár, Bp., Osiris–Századvég, 1994, 223.

⁶⁷ *Uo.*, 226–227.

⁶⁸ TELLER, *i. m.*, 13.

panaszkodni kezd.⁶⁹ „Hát a szerelmesdinek mi értelme van, csajok?” – kiabálja Pierre Anthon – „Először szerelmesek leszünk, aztán járunk, aztán már nem vagyunk szerelmesek és szakítunk.”⁷⁰ Kierkegaard szövegének fényében Pierre Anthon unalomúzésből provokálja, kísérti a többieket, hiszen akár élvezhetné is a semmittevést, mégis folyton megszólítja a többieket. A regény második felében kifogy az érveiből, csak a halom értékét tagadja. Hiába mondja, hogy ha bevalljuk, hogy „nincs semmi, aminek lenne értelme [...], akkor legalább élvezhetjük azt a semmit, ami van”.⁷¹ Mégsem valamiféle buddhista belenyugvást vagy sztoikus apatheiat sugall, hanem a keserűségét hirdeti úton-útfélen.

Ha pedig a többiek jelképes tárgyai mögött álló, összeilleszt' jelentésű *szün-ballein* görög szóból indulunk ki, a szimbólum kifejezés etimológiája a regény világában is jelentéssé válik. Eredeti értelme szerint egy kettétört tárgy két felét illesztette egybe két régi barát vagy hozzátartozó, jelezve összetartozásukat. A Fontos Dolgok Halma csupa összetett jelkép összeállításából született meg, melyek egységükben is jelképpé váltak, még az utána megmaradt hamut is összegyűjtötték, mindenki vitt belőle, és ugyan már nem illeszthették össze, mégis összetartozásuk jelképe lett. Amikor végre megtekinti a kollázst, Pierre Anthon minden értéket megkérdőjelez, miközben szemlét tart fölötte mint egy utolsó leltárt, és, ellentmondva saját magának, heves érzelmekkel reagál: kiabál, dühösen ordít. „Pierre Anthon egyre csak folytatta, nevéen nevezett minden egyes tárgyat, mi meg egyre kisebbek lettünk.”⁷² Általa válnak végleg értéktelenné a fontos dolgok. A verekedést ezzel indokolja Agnes: „Hiszen ő vette el tőlünk a Fontos Dolgok Halmát, ahogy ő fosztott meg minket annak idején a dolgok értelmétől is. Mindenről ő tehetett.”⁷³ Valójában csupán arról tehetett, hogy a gyerekeket túl korán ábrándította ki, mielőtt ideáljaikat érett célokkal tudták volna helyettesíteni.

A *szün-ballein* ellentéte a *dia-ballein* (azaz szétszór, szétdobál), ebből a szóból ered az ördög görög neve, a diabolosz. Pierre Anthon cinikus stílusa, módszere és értékrendje az ördögére emlékeztet. Egy gyümölcsfát választ törzshelyül, ahonnan a többieket kísérti. Nevének egyik tagja Szent Antalt idézi, aki az ördög kísértéséről nevezetes, míg a másik a követ, mellyel meg is dobálják. Legfőbb tevékenysége a tagadás, akárcsak Madách Luciferének, akinek elég két fa egy talpalatnyi földön, „hol a tagadás lábát megveti”.⁷⁴ Ő is materialista, többször az ember anyagi mivoltára hivatkozik: „A csimpánz agya és DNS-e majdnem ugyanolyan, mint a miénk [...]. Embernek lenni tényleg nem nagy szám.”⁷⁵

Mindenek hátterében azonban a depresszió áll, amiről a társadalomból való kivonulás és a nihilizmus hirdetése mellett a fiú szókinccse is árulkodik. Egy friss

⁶⁹ KIERKEGAARD, *i. m.*, 232.

⁷⁰ TELLER, *i. m.*, 51.

⁷¹ *Uo.*, 28.

⁷² *Uo.*, 160.

⁷³ *Uo.*, 163.

⁷⁴ MADÁCH Imre, *Az ember tragédiája = Madách Imre válogatott drámái*, Bp., Unikornis, 196.

⁷⁵ TELLER, *i. m.*, 88.

pszichológiai tanulmány különböző lelki és testi betegségekkel foglalkozó internetes fórumok hozzászólásainak szókinccsét vizsgálva jutott arra a következtetésre, hogy a depresszióval küzdő hozzászólók gyakrabban használnak abszolút jelentéstartalmú szavakat, mint például „teljesen”, „mind”, „mindig”, „mindenki”, „soha” és „semmi”.⁷⁶ Ezek Pierre Anthon kinyilatkoztatásaiban is rendre jelen vannak: „Semminek sincs értelme.” „Minden mindegy.” „Pár év múlva mindannyian halottak vagytok.” „Csak nem ijedtetek meg a semmitől?” „Miért tesz mindenki úgy, mintha minden, ami nem fontos, nagyon fontos lenne [...]?”⁷⁷

Az egyik boldogságkutatással foglalkozó szakértő nyilatkozata szerint a boldogság országában a boldogtalanságot stigmatizálja a többségi társadalom.⁷⁸ Ezért tilthatták be a *Semmit* először, hogy aztán Dánia után több ország iskoláiban is megismertessék a diákokkal. Bár a regény nem ajánl fel semmilyen megoldást a céltalan, kiúttalan nihillel szemben, a megértést segítő közös iskolai feldolgozás elvezetheti a hasonló gondokkal és gondolatokkal foglalkozó diákokat saját válaszaik megfogalmazásához. A regény példázata alkalmas arra, hogy ifjú olvasói feltegyék maguknak is a kérdést, mi fontos nekik, milyen az értékrendjük, és főként hogy mi az élet értelme. A keresés, a célirányos kutatás akkor is értelmes, ha nem tudjuk, mit is keresünk, esetleg a „semmi” vár az út végén, hiszen a megismerés folyamata vezet el a boldogság másik alapfeltételéhez, a helyes önismerethez. A regénybeli gyerekek ezt az utat járták be, az olvasók pedig az ő tapasztalataik segítségével kerülhetik el a hasonló zsákutcákat.

KOVÁCS GERGELY
középiskolai tanár,
Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma
koge@drkg.hu

“Something is rotten in the state of Denmark”
Nothing by Janne Teller

Abstract: Even though Denmark is considered to be one of the happiest countries, one of the unhappiest teenage stories originates from there. In Janne Teller’s first scandalous then successful youth novel a fourteen-year-old boy claims that it is not worth doing anything as

⁷⁶ Mohammed AL-MOSAIWI, Tom JOHNSTONE, *In an Absolute State: Elevated Use of Absolutist Words Is a Marker Specific to Anxiety, Depression, and Suicidal Ideation*, *Clinical Psychological Science*, 2018/4, 529–542.

⁷⁷ TELLER, *i. m.*, 9, 12, 14, 22, 25.

⁷⁸ Sarah BOSELEY, *Nordic countries’ ‘happy’ reputation masks sadness of young, says report*, *The Guardian*, 2018. 05. 08. <http://www.msn.com/en-xl/europe/top-stories/nordic-countries-happy-reputation-masks-sadness-of-young-says-report/ar-BBMprWQ?ocid=UE07DHP> (Letöltés ideje: 2018. szeptember 3.)

nothing matters, so his classmates started a collecting game to prove him the opposite, ending up in tragic sacrifices. This essay examines the novel from the perspective of meaningful activities, based on Mihály Csikszentmihályi's studies titled *The Meaning of Things*, *Being Adolescent*, and *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. The study also compares the novel to the well-known youth story *The Boys of Paul Street* by Ferenc Molnár, as both works depict the teenagers' struggles to adapt to the adults' controversial expectations.

Keywords: *Nothing*, flow, entropy, self, comparative, *The Boys of Paul Street*